

IZAZOVI ODRASTANJA DJECE U DIGITALNOM VREMENU

*Prof. dr Tatjana Marić,¹¹²
Univerzitet u Banjoj Luci
Prirodno-matematički fakultet*

*Prof. dr Draženko Jorgić¹¹³
Univerzitet u Banjoj Luci
Filozofski fakultet*

Apstrakt: Rad ukazuje na izazove odrastanja djece u digitalnom vremenu koje nudi brojne pozitivne mogućnosti, ali i opasnosti vezane za njihov zdrav razvoj. Cilj rada je ukazati kako savremeni mediji utiču na vaspitanje i oblikuju različite dimenzije života djece i adolescenata, njihov identitet i odnose s roditeljima i vršnjacima. U radu se kroz teorijsku analizu i rezultate istraživanja daje odgovor na tri grupe pitanja: Koji su izazovi odrastanja djece u digitalnom vremenu? Kakav je uticaj digitalnih tehnologija na porodicu? Kakav je odnos roditeljstva i digitalnog učenja? Polazeći od toga da su ključni zadaci odrastanja razvoj identiteta, autonomije i intimnosti, odnosno stvaranje prijateljstava i odnosa, sugerise se potreba analiza uticaja moderne tehnologije na sve navedene aspekte. U radu su sažete spoznaje o tome kako moderni mediji oblikuju različite dimenzije života djece i adolescenata, pritom uvažavajući njihove mogućnosti i prednosti. Digitalni život može podržavati ili ometati razvoj identiteta. Na osnovu teorijske analize i rezultata istraživanja su razmatrani uticaji medija na kvalitet odnosa s vršnjacima, te ukazano i na negativne pojave (internet zavisnost, cyberbullying). Uz odnose su analizirani i drugi konstrakti kako koristiti prednosti koje nude mediji i smanjiti loše vaspitne uticaje, te kako roditelji mogu pomoći djeci da se uspješnije nose sa izazovima digitalnog vremena. Rezultati istraživanja impliciraju važnost obezbjeđivanja podrške roditeljima dok poduzimaju korake prema ostvarenju vizija za svoju djecu u digitalnom vremenu.

Ključne riječi: digitalno vrijeme, djeca i adolescenti, roditelji.

Uvod

Odrastanje u digitalnom vremenu nudi djeci brojne pozitivne mogućnosti, ali i opasnosti vezane za njihov zdrav razvoj. Internet, a posebno društvene mreže (Instagram, Facebook i sl.), znatno su uticali na vaspitanje i učinili ga izazovnim. Savremeni mediji utiču na vaspitanje i oblikuju različite dimenzije života djece i adolescenta, njihov identitet i odnose s roditeljima i vršnjacima. Roditelji koriste medije i kako bi djecu smirili, zabavili, nagradili ili kaznili, ali i kontrolisali. Mediji su i glavni izvor informacija o vaspitanju. Istraživanja (Cibonci & Labaš, 2019; Buckingham, 2000; Turkle, 2011) sugerišu da pretjerano korištenje medija negativno utiče na odnose među ljudima. S vremenom, korištenje medija postaje dominantna aktivnost djece, sa primarnim ciljem komunikacije sa vršnjacima, koji u njihovim životima imaju sve važniju ulogu. Prema tome, u ovom radu opedijelili smo se da razmatramo uticaj medija na kvalitet odnosa sa roditeljima i vršnjacima, a ukažemo na negativne pojave (odbacivanje, cyberbullying). Uz odnose, analizirani su i drugi konstrakti koji su povezani sa identitetom. Digitalni život može podržavati ili ometati razvoj identiteta. Raspravljalo se o tome kako koristiti prednosti koje nude mediji i smanjiti loše vaspitne uticaje, te kako roditelji mogu pomoći djeci da se uspješnije nose sa izazovima digitalnog vremena.

¹¹² tatjana.maric@pmf.unibl.org

¹¹³ drazenko.jorgic@ff.unibl.org

Roditelji se suočavaju sa sasvim novim izazovima i specifičnim problemima. Nove generacije roditelja, zahvaljujući modernoj tehnologiji, puno ranije upoznaju svoje dijete, saznaju njegov pol i slično. Jedan od modernih trendova jeste da roditelji dijele detaljne informacije o djetetu i prenatalnom životu svoje djece. Roditelji počinju stvarati digitalni identitet djeteta – 81% majki djece mlađe od dvije godine podijeli slike djeteta ili video-snimke na društvenim mrežama, a 5% stvorilo je i profil za svoje novorođeno dijete (Blum-Ross & Livingstone, 2017). S razvojem novih platformi može se pretpostaviti da će se taj trend samo povećavati. Praksa roditelja da javno dijele detalje o životu svoje djece, fotografije, video-snimke i priče dobila je u stručnoj literaturi naziv *sharenting*, a termin je nastao slaganjem engleskih riječi *parenting* i *sharing* (Steinberg, 2016). I kada se čini da roditelji imaju pravo na to, ne bi se smjelo zanemariti pravo djece na privatnost. Ovakve aktivnosti roditelja nerijetko ugrožavaju privatnost djece.

Koliko god je vaspitanje u digitalnom vremenu kompleksno, ni odrastanje nije ništa manje izazovno. Polazeći od toga da su ključni zadaci odrastanja razvoj identiteta, autonomije i intimnosti, odnosno stvaranje prijateljstava i odnosa, Spies Shapiro i Margolin (2014) sugerišu potrebu analize uticaja moderne tehnologije na sve navedene aspekte.

Novi identitet u digitalnom okruženju

Može se slobodno reći da je savremeno djetinjstvo određeno medijima. Mediji još u ranom djetinjstvu počinju igrati važnu ulogu. Počevši od crtanih filmova i različitih video-igara, postepeno korištenje medija postaje dominantna aktivnost djece. U posljednje vrijeme, sve su popularnije društvene mreže. Mladi u dobi od 11. do 18. godine provode više od 11 sati dnevno pred različitim ekranima. Čak 7,5 miliona djece mlađe od 13 godina ima otvorene profile na društvenim mrežama (Spies Shapiro & Margolin, 2014). Navedeni podaci pokazuju da tehnologija postaje integralni dio života djece i mladih, a oni teško mogu zamisliti svoj dan bez povezivanja sa drugima. Svakako se nameće pitanje uticaja na formiranje mladih generacija. Kuss i Griffiths (2017) smatraju da su osnovni razlozi popularnosti društvenih mreža, posebno među mladima, to što im one omogućavaju da se predstave na način na koji žele, da upoznaju druge, sa njima komuniciraju, te da dobiju podršku i tako zadovolje potrebu za pripadanjem i prihvatanjem. Iako je prisutnost i popularnost moderne tehnologije, posebno društvenih mreža, neupitna, nedovoljno se zna o njenom uticaju na razvoj djece i adolescenta, odnosno na njihov socijalno-emocionalni razvoj. Možemo slobodno reći da je odrastanje određeno medijima. Kada smo istraživali koliko vremena učenici osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta provode na društvenim mrežama, dobili smo podatak da djeca i mladi provode prosječno 4,5 sati dnevno na omiljenim aplikacijama (Marin & Jorđić, 2018). Nastojali smo da otkrijemo koje su to aplikacije koje učenici najčešće koriste i dobili smo da su to Instagram i YouTube. To je još jedan dokaz koji ide u prilog ranijim istraživanjima o prisutnosti digitalnih medija u svakodnevnom životu. Govoreći o višekranskom stilu (Ernest & Young, 2016, prema: Martinoli, 2016), koji predviđa budućnost u kojoj neće biti niti jednog trenutka bez prisustva, kontrole i dostupnosti barem jednog uređaja sa ekranom, možemo konstatovati kako je u ovom trenutku samo jedan ekran uz nas tokom cijelog dana – mobilni telefon.

Mladi u novom digitalnom okruženju kreiraju identitet putem društvenih mreža. Čini nam se da mladi grade identitet potpuno drugačije u digitalnom vremenu nego ranije. Važnu ulogu u formiranju identiteta ima identifikacija. Najprije se djeca identifikuju sa roditeljima, pa postepeno sa poznatim ličnostima, a kasnije, u adolescenciji, sa vršnjacima, usvajajući određene vrijednosti i norme ponašanja. Ranije su se mladi identifikovali sa glumcima, pjevačima, sportistima, koji su bili poznati po svojim talentima, postignućima, te imali nešto zbog čega su im se divili. Oni su bili pozitivan uzor. Danas to nije tako. Svako može dobiti svojih pet minuta slave na internetu, bez posebne zasluge. U novije vrijeme prisutna je identifikacija sa starletama, takozvanim *reality show* zvijezdama ili vršnjacima koji su postali slavni *youtuberi*, te se stvaraju iluzije o njihovoj posebnosti, koja se često postiže negativnim postupcima. Nerijetko čujemo da se kaže da je došlo do promjene sistema vrijednosti.

Možemo slobodno reći da, pored roditelja, djecu danas vaspitavaju internet i društvene mreže. Kako uskladiti roditeljstvo sa tehnološkim razvojem? Kako naći balans u svemu tome? To su samo neka od pitanja koja muče ne samo roditelje nego i profesionalce koji se bave ovom problematikom.

Uticaj digitalnih tehnologija na odnose u porodici

Najnovije medijske tehnologije istovremeno izazivaju nadu i strahove ljudi, zahtijevajući promjene u porodičnim praksama i društvu uopšte. U proteklom periodu, na njih je najčešće gledano kao na gubljenje vremena, kao na medij koji širi razuzdanost i nasilje. I kada se pojavila televizija, postojala je bojazan da će ona imati razorne posljedice po porodične odnose i funkcionisanje porodice. S druge strane, veliko je ulaganje društva u tehnologiju i prisutan je optimizam da će ona transformisati obrazovne ishode djece stvaranjem novih mogućnosti i smanjenjem prepreka za inkluziju. Prema tome, možemo govoriti o tri pravca i reagovanja roditelja na digitalne tehnologije (Stavrinides & Nikiforou, 2013):

- *prihvatanje*, u kojem roditelji traže digitalne tehnologije za sebe i svoju djecu kako bi olakšali porodični život i stekli profesionalne vještine, identitet i stilove života neophodne za budućnost;
- *ravnoteža*, u kojoj roditelji pokušavaju da zaštite svoju djecu ohrabrujući neke digitalne prakse, a druge ne, odmjeravajući prilike i rizike koji su uočljivi u sadašnjosti ili budućnosti;
- *otpor*, u kojem roditelji artikuliraju svoje napore kao pokušaj da zaustave naizgled nezaustavljiv ulazak digitalne tehnologije u porodični život.

Usmjerenost roditelja na digitalne tehnologije i probleme vezane za njih, tj. da li ih prihvatiti, balansirati ili im se oduprijeti, zamagljuje druge, možda i teže probleme koji se javljaju u odnosu sa djecom. Uopšteno, porodica se mijenja uz digitalnu tehnologiju. Rezultat tih promjena su nove tenzije između tradicije i inovacija, u velikoj mjeri nastale kao rezultat globalizacije tokova ljudi i ideja. Možemo govoriti o roditeljstvu *u društvu rizika*. Istraživači savremenog porodičnog života opisuju rastuću anksioznost kojom roditelji nastoje upravljati vaspitanjem svoje djece u uslovima rizika, neizvjesnosti i brzih društvenih promjena. Paralelno s tim, rastu upozorenja o *krizi u djetinjstvu*. Neki roditelji odgovaraju na društvene zahtjeve pokušavajući da zaštite svoju djecu tako što ih „drže pod staklenim zvonom”, ponašaju se kao „mame-tigrice”, „helikopter-roditelji“ (Cooper, 2014; Kim et al., 2013; Villalobos, 2014). Drugi usvajaju potpuno drugačije strategije, nadajući se da će djecu zaštititi od opasnosti upravo tako što će ih izložiti, izgrađujući otpornost kroz filozofiju roditeljstva „slobodnog dometa” (Kohn, 2016; Nelson, 2010).

Tehnologija nudi nove izazove u roditeljstvu, obećavajući nove načine vaspitanja za djecu. Iako su ove popularne vizije problema roditeljstva uvjerljive, one ne pomažu roditeljima u njihovim neposrednim praktičnim dilemama: Kada bi moje dijete trebalo da dobije pametni telefon?; Koliko vremena može provoditi na društvenim mrežama?; Šta će upotreba telefona učiniti mozgu mog djeteta? Mnogo toga, takođe, potcjenjuje stručnost roditelja u tehnologiji, tretirajući roditelje kao neznalice ili nudeći im pojednostavljena pravila (ograničavanje vremena ispred ekrana, instaliranje filtera, držanje računara u dnevnoj sobi). Sve je više pravila koja ne uspijevaju odgovoriti na različite stvarnosti i potrebe moderne porodice, u kojoj su roditelji pod sve većim pritiskom. Bez obzira na njihove borbe, koje su ukorijenjene u strukturalnim ili međuljudskim poteškoćama kroz vijekove, digitalno okruženje izaziva roditelje da razmisle da li digitalne tehnologije mogu biti od pomoći ili otežavaju odnos sa djecom u periodu neviđenih digitalnih inovacija.

Brojni su i različiti odgovori na pitanja o tome na koje načine roditelji mogu ostvariti bliskije odnose sa svojom djecom i poštovanje roditeljskog autoriteta kako bi postigli što bolje ishode u komunikaciji i razumijevanju. Roditelji i popularni mediji naglašavaju oblik roditeljstva usmjerenog na dijete, koji djeci pruža široke mogućnosti da vrše izbor kako bi razvili osjećaj individualnog djelovanja (Faircloth, Hoffman & Layne, 2013).

Roditeljstvo i važnost digitalnog učenja

Kada govorimo o učenju djece, gledajući iz perspektive odraslih, nastavnika i roditelja, svako od njih je ponekad zbunjen i nesiguran. Nastavnici se žale da su roditelji „teško dostupni” ili u nekim slučajevima „nametljivi”. Roditelji se osjećaju frustriranim onim što njihova djeca uče (ili ne uče), te su često previše zauzeti. Istraživanje roditelja i nastavnika koje je obuhvatilo digitalne tehnologije (Livingstone, Mascheroni, & Staksrud, 2018), ističe da djeca stiču vještine primjenom istih kao što su: fokusiranje, komunikacija, istrajnost i kreativnost. Roditelji i nastavnici sebe smatraju odgovornima za podsticanje ovih kvaliteta, ali izgleda da to čine odvojeno jedni od drugih. Oko polovine roditelja smatra da nastavnici cijene ono što su djeca naučila kod kuće, manje ih je mislilo da nastavnici cijene ono što su djeca naučila u vannastavnim aktivnostima, a samo mali broj smatra da je ono što je njihovo dijete naučilo u vrtiću, školi ili na fakultetu povezano s njihovim porodičnim aktivnostima kod kuće. Rezultati ankete su, takođe, pokazali da su roditelji naporno radili kako bi omogućili onlajn učenje, iako im je obično nedostajala podrška za rješavanje digitalnih dilema ili preporuke koje bi mogle dovesti do stvarnih ishoda učenja.

Za vrijeme pandemije COVID-19, mogli smo vidjeti kako funkcioniše onlajn učenje. Uz podršku roditelja, sigurno bismo dali povoda za razmišljanje kreatorima politika, koji bi mogli obezbijediti sredstva (novac, opremu, obuku) za djecu sa nedostatkom digitalnih kompetencija. Iako to ostaje više prijedlog nego stvarnost, i bez obzira na rizik da bi napori kreatora politika i nastavnika mogli dodatno opteretiti roditelje, sugerišemo da bi, uz dobro vođene roditelje, dobitak mogao biti na svim stranama. Entuzijazam za digitalno učenje od strane roditelja, djece i nastavnika mogao bi pružiti plodno tlo za takvo eksperimentisanje.

U martu 2020. godine provedeno je istraživanje o podršci roditelja djeci i mladima u vrijeme pandemije COVID-19 (Јоргић & Марић, 2020). U istraživanju je učestvovalo 2.245 roditelja/staratelja širom Republike Srpske. Komunikacija između nastavnika i učenika odvijala se putem mobilnih telefona i računara (tablet, laptop, desktop i sl.), a značajnu ulogu imali su aplikacija Viber i elektronska pošta. Vanredna situacija prouzrokovana pandemijom virusa korona donijela je promjene u nastavi koje su podrazumijevale bliži odnos djece sa roditeljima, personalizaciju i autonomiju. Promjena provedena preko noći, bez ikakve obuke i tehničkih priprema prilikom konekcije, ostaviće velikom broju korisnika (roditeljima, nastavnicima i djeci) gorak ukus u vezi sa čitavim ovim iskustvom. Mnogi će nastaviti da povezuju digitalno učenje sa zatvaranjem škola i gradova, prisjećajući se frustracija dok su pokušavali da pristupe platformi ili da shvate gradivo. Ova promjena u obrazovanju ostavila je jak uticaj na porodice širom svijeta. Roditelji su postali važna karika u obrazovanju djeteta. Svjedoci smo teškog vremena u kojem su se našli učenici, roditelji i nastavnici tokom pandemije. Školski sistem nije odgovorio na izazov, nastavnici nisu dobili jasna uputstva za povezivanje i uključivanje roditelja da budu saradnici u učenju u digitalnom okruženju. Osim kratkih uputstava i razmjene e/mejlova sa postavljenim zadacima, drugog vida komunikacije sa roditeljima nije bilo. Škole mogu da iskoriste ovu rijetku praktičnu priliku da preispitaju modele učenja i podučavanja, da dalje razmotre izgradnju obrazovnih resursa i rekonstrukciju obrazovnih modela, te istraže nove tipove modela obrazovanja i nastave u digitalnom okruženju. Pitanje koje se nameće jeste kako se u budućnosti može negovati visokokvaliteno i uspješno uključivanje roditelja.

Mnogi izazovi koji su postavljeni pred roditelje pri digitalnom učenju odnosili su se na stepen pomoći i podrške: količinu vremena posvećenog učenju, nekognitivne vještine roditelja, izvore (nisu svi imali mogućnost onlajn pristupa materijalima) i nivo znanja. Iako školovanje od kuće na prvi pogled nije izgledalo efikasno i pozitivno, mnogi su se roditelji uspješno snašli u ovoj ulozi (Cluver et al., 2020), te nije moguće generalizovati. Postoje znatne razlike u stepenu pomoći koju roditelji mogu pružiti svojoj djeci tokom učenja. Roditelji pomažu svojoj djeci prilikom učenja (okruženjem, vremenom, motivacijom, emocijama), posebno u osnovnoj školi, na mlađem školskom uzrastu. Roditeljska uključenost i podrška pri učenju zavisi od vremena podrške, informatičke pismenosti i zadovoljstva učenjem (Марић & Јоргић, 2021). Ranija istraživanja osnovnih škola identifikovala su četiri vrste učešća i podrške roditelja, od kojih je jedna i pomoć učenicima da razviju akademske i socijalne vještine (Epstein, 1987, prema Borup, Walters & Call-Cummings, 2019). Većina roditelja imala je snažno uvjerenje da je tehnološka interaktivnost alternativni oblik ljudske komunikacije

tokom pandemije COVID-19. U praksi, tehnološka interaktivnost uzrokovala je probleme roditeljima jer nisu bili samopouzdana da podrže digitalne aktivnosti svoje djece, što zbog nedostatka vremena, što zbog svoje nekompetentnosti u digitalnom okruženju. Tek kada su nastavnici i roditelji zajedno radili i saradivali, moglo se očekivati sigurno autonomno učenje učenika tokom pandemije i da će se postići učinak. Najveća podrška ogledala se u jačanju autonomnog učenja. Roditelji su mogli da vide ne samo da li dijete uči ili ne, već i efikasnost učenja.

Roditeljstvo za digitalnu budućnost ukazuje na jaz u kvalitetu obrazovanja, a samim tim i na socijalno-ekonomsku nejednakost, koja će u budućnosti biti još veća. Digitalna podjela mogla bi postati još ekstremnija ako bi pristup edukativnim sadržajima zavisio od najnovijih tehnologija. Jasno je da moćni socijalni i ekonomski faktori još uvijek sprečavaju mnoge roditelje da u potpunosti učestvuju u školovanju. Angažovanje roditelja u učenju djece kod kuće rezultuje pozitivnim razlikama u ishodima učenja. Prije toga, mogli bismo se pozabaviti neophodnom podrškom roditeljima u pogledu efikasnosti i primjene strategija u učenju na daljinu, razvoja roditeljskih kompetencija, te češće upotrebe informaciono-komunikacijskih tehnologija. Vrijeme podrške, informatička pismenost i zadovoljstvo roditelja digitalnim učenjem u bitnoj mjeri određuju podršku i pomoć učenicima pri izradi domaćih zadataka (Mariћ & Јоргић, 2021), te možemo naglasiti važnost socijalno-emocionalnog angažmana roditelja (motivaciju i emocionalnu podršku) u digitalnom učenju.

Zaključak

Ukazujući na značajnu je raznolikost odnosa roditelj – dijete u digitalnom okruženju (Livingstone i Blum-Ross, 2020), možemo se fokusirati na nekoliko pitanja, načina kako obezbijediti roditeljima podršku u digitalnom vremenu. *Obezbijediti roditeljima podršku koja obuhvata digitalno okruženje* podrazumijeva ne samo da bi trebalo naglasiti sigurnost djece na internetu već i pomoći roditeljima i drugima da prepoznaju kvalitetna iskustva i korisna okruženja za učenje. *Ponuditi roditeljima realnu viziju u javnom i medijskom diskursu*, izbjegavati polarizujuće i ekstremne formulacije problema, bilo u vezi sa roditeljima, djecom ili tehnologijom. Umjesto toga, treba prepoznati životnu stvarnost roditelja i ponuditi pozitivne smjernice i uravnotežena rješenja. Iako digitalne inovacije izazivaju dileme o potencijalnim uticajima, obezbijediti zasnovanost na dokazima, ne ignorišući druge probleme sa kojima se porodice suočavaju. Izbjegavati karakterisanje roditelja kao neznalica ili prodaju „tehnoloških rješenja” za duboko ukorijenjene probleme na relaciji dijete – roditelj. *Prepoznati doprinos roditelja u obrazovnom okruženju*. Sve obrazovne institucije, ne samo škole, treba da prepoznaju da roditelji igraju ključnu ulogu. Roditelji mogu podstaći učenje svog djeteta na svim nivoima, uključujući i učenje kod kuće. Osmisliti pogodne i održive strategije, tehnike i alate za roditelje, da se uključe i podrže svoje dijete prije, za vrijeme i nakon učenja – uključujući i same roditelje, da uče iz obrazovnog konteksta ili direktno od svog djeteta. Dok medijska i digitalna pismenost među stanovništvom raste, možemo konstatovati da raste i složenost digitalnog okruženja. Razumijevanje, evaluacija i efektivno korištenje tehnologija za roditelje i nastavnike trebalo bi da budu olakšani boljim dizajnom tehnologije i resursima istinske obrazovne vrijednosti – koji se mogu široko dijeliti i koristiti. *Posvetiti više pažnje upravljanju digitalnim okruženjem*. Kreirati i širiti resurse koji bi bili laki za korištenje i pristupačni u smislu „sve na jednom mjestu”, te za informisanje roditelja i efikasno odgovaranje na njihove probleme i brige. *Obezbijediti roditeljima informacije o korisnosti digitalne tehnologije*. Postoji opsežna literatura o roditeljstvu u vezi sa roditeljskim posredovanjem pri korištenju digitalnih tehnologija. Kreatori obrazovnih politika, nastavnici i industrija treba za roditelje da razviju savjete, alate i resurse. Ovo može uključivati evaluacije, saradnju sa stručnjacima ili testiranje koje uključuje povratne informacije od roditelja, djece i nastavnika. Roditelji i društvo žele da znaju da li trenutni i novi oblici digitalne tehnologije istinski ograničavaju ili prejudiciraju dječje izbore i životne šanse. Vrijeme je da se prikupe čvrsti dokazi kako bi se razriješila dilema o upotrebi tehnologije i ishodima po zdravlje i dobrobit djece. Dokazi su potrebni kako bismo se informisali o društvenim, kao i o individualnim dilemama digitalnog roditeljstva.

Literatura:

- Blum-Ross, A., & Livingstone, S. (2017). Sharenting, parent blogging, and the boundaries of the digital self. *Popular Communication* 15(2), 110–125.
- Borup, J., Walters, S., & Call-Cummings, M. (2019). Examining the Complexities of Parental Engagement at an Online Charter High School: A Narrative Analysis Approach. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 20(1). <https://doi.org/10.19173/irrodl.v20i1.3605>
- Buckingham, D. (2000). *After the Death of Childhood, Growing up in the Age of Electronic Media*. Cambridge: Polity Press.
- Cooper, A. (2014). The Use of Online Strategies and Social Media for Research Dissemination in Education. *Education Policy Analysis Archives*, 22(88), 1–24.
- Cibonci, L., & Labaš, D. (2019). Digital media literacy, school and contemporary parenting. *Medijske studije/Media Studies*, 10(19), 83–101.
- Cluver, L., Lachman, J. M., Sherr, L., Wessels, I., Krug, E., Rakotomalala, S., & McDonald, K. (2020). Parenting in a time of COVID-19. *Lancet (London, England)*, 395 (10231), e64–e64.
- Faircloth, C., Hoffman, D. M., & Layne, L. L. (2013). *Parenting in global perspective*. Taylor & Francis.
- Јоргић, Д., & Марић, Т. (2020). Родитељска подршка дјечи и младима у вријеме самоизолације током пандемије корона вируса (COVID-19). Бањалучки новембарски сусрети. У: С. Лакић (Ур.) *Зборник радова са научног скупа* (стр. 423–469). Филозофски факултет.
- Kim, S. Y., Wang, Y., Orozco-Lapray, D., Shen, Y., & Murtuza, M. (2013). Does „tiger parenting” exist? Parenting profiles of Chinese Americans and adolescent developmental outcomes. *Asian American journal of psychology*, 4(1), 7–18.
- Kohn, A. (2016). *The myth of the spoiled child: Coddled kids, helicopter parents, and other phony crises*. Beacon Press.
- Kuss, D. J., Griffiths, M. D. (2017). Social Networking Sites and Addiction: Ten Lessons Learned. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(3), 311–328. <https://doi.org/10.3390/ijerph14030311>
- Livingstone, S., & Blum-Ross, A. (2020). *Parenting for a digital future: How hopes and fears about technology shape children's lives*. Oxford University Press, USA.
- Livingstone, S., Mascheroni, G., & Staksrud, E. (2018). European research on children’s internet use: Assessing the past and anticipating the future. *New Media & Society*, 20(3), 1103–22. <https://doi.org/10.1177/1461444816685930>
- Марић, Т., & Јоргић, Д. (2018). Мобилно учење као савремена тенденција у образовању. У: М. Кулић, М. Летић (Ур.), *Зборник радова Научни скуп Наука и стварност*, књига 13, Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву.
- Марић, Т., & Јоргић, Д. (2021). Инструкција и помоћ родитеља ученицима при учењу и изради домаћих задатака током пандемије COVID 19. У: Ј. Марковић (Ур.), *Наука и стварност, Зборник радова са научног скупа*, књига 15. Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву.
- Martinoli, A. (2016). Mobilni telefoni i masovni mediji – novi oblici produkcije i nove navike publike u društvu pametnih telefona. U: *Zbornik Fakulteta dramskih umetnosti Beograd*, 1–14.
- Nelson, M. K. (2010). *Parenting out of control*. New York University Press.
- Spies Shapiro, L. A., & Margolin, G. (2014). Growing up wired: Social networking sites and adolescent psychosocial development. *Clinical child and family psychology review*, 17(1), 1–18. <https://doi.org/10.1007/s10567-013-0135-1>
- Steinberg, S. B. (2016). Sharenting: Children's privacy in the age of social media. *Emory LJ*, 66, 839–884.
- Stavriniades, P., & Nikiforou, M. (2013). Parenting: Challenges, Practices, and Cultural Influences. In: R. Barbaris, & S. Petrakis, (Eds.), *Parenting challenges, practice and cultural influences*. (pp. 59–82). Nova Science Publishers, Inc.

- Turkle, S. (2011). *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. New York: Basic Books.
- Villalobos, A. (2014). *Motherload: Making It All Better in Insecure Times*. Berkeley: University of California Press.

CHALLENGES OF CHILDREN'S GROWING UP IN THE DIGITAL AGE

Dr Tatjana Marić, associate professor
University of Banja Luka
Faculty of Natural Sciences and Mathematics

Dr Draženko Jorgić, full professor
University of Banja Luka
Faculty of Philosophy

Abstract: *The paper points to the challenges of children growing up in the digital age, which offers both numerous positive opportunities and jeopardies related to their healthy development. The paper aims to show how modern media influence education and shape different dimensions of the lives of children and adolescents, their identity, and their relationships with parents and peers. The paper answers three groups of questions through theoretical analysis and research results: What are the challenges of children's growing up in the digital age? What is the impact of digital technologies on the family? What is the relationship between parenting and digital learning? Starting from the fact that the development of identity, autonomy and intimacy, and the creation of friendships and relationships are the critical tasks of growing up, the authors suggest the necessity to analyze the impact of modern technology on all the mentioned aspects. The paper summarizes knowledge about how modern media shape different dimensions of children's and adolescent's lives while respecting media's possibilities and advantages. Digital life can support or hinder identity development. Based on the theoretical analysis and research results, the influence of the media on the quality of relationships with peers was considered, and negative phenomena (internet addiction, cyberbullying) were pointed out. In addition to relationships, other constructs were analyzed, how to use the advantages offered by the media and reduce bad educational influences, and how parents can help children to cope more successfully with the challenges of the digital age. The research results imply the importance of providing support to parents while they take steps toward the achievement of their visions for their children in the digital age.*

Keywords: *children and adolescents, digital age, parents.*